

ZMAGA KUMER (24. 4. 1924 – 27. 12. 2008)

In memoriam

Pred štirimi desetletji, leta 1968, ko so evropsko stičišče Zahoda in Vzhoda zaznamovali študentski nemiri in se je na obzorju zarisoval nov čas, je, skrita pred utripom velikega sveta, izšla posebna monografija o dolini otroštva Zmage Kumer *Ribniška dolina, pesemski sprehodi med rešetarji in lončarji*. Monografija o pesmi in o ljudeh, zazrta v dediščino, ki se je izmikala sodobnosti. V njej je njena avtorica, dr. Zmaga Kumer, tedaj v evropskem prostoru že uveljavljena raziskovalka, svoj pogled na pesem in svet izrazila s preprosto, v ljudsko pesemsko govoričo prelito zgodbo o malih ljudeh. Z njo je zaznamovala svojo osebno in strokovno zavezanost tistim, v katerih je prepoznavala samobitnost Slovencev: ljudem na podeželju. In zavezanost strokovnemu pogledu, ki se je s folklorističnih polj oziral za sledmi narodopisja.

Ta pogled se je izrisoval postopno, na razdalji med mestom in podeželjem, med Ribnico, kjer se je Zmaga Kumer rodila, Celjem, kjer je kot gimnazijka preživljala drugo svetovno vojno, in Kočevjem, kjer je kot maturantka končala gimnazijo. Bogastvo duha in v ljudski spomin zapisane stopinje slovenstva jo je učila odkrivati tudi izobrazba, ki je bila deležna kot študentka slaviške, po slaviški diplomirani pa še študij na folklorno-zgodovinskem oddelku Akademije za glasbo.

Iskanje sledi srednjeveške božične pesmi, ki se je leta 1955 izteklo v njenem doktorskem delu *Slovenske prireditve srednjeveške božične pesmi Puer natus in Betlehem*, je nakazovalo le eno od smeri njenega zanimanja. Že med študijem, ko je leta 1948 na Glasbenonarodopisnem inštitutu začela delati kot asistentka za tekstno analizo ljudske pesmi, se je posvečala vsem področjem etnomuzikologije. Največ svojih raziskovalnih moči je posvetila slovenskim pripovednim pesmim; po njeni zaslugi so prav po pripovednih pesmih po svetu najbolj spoznali slovensko ljudsko pesemsko izročilo, hkrati pa tudi slovensko redoljubnost.

Obzorje Zmage Kumer se je zarisovalo v okolju, ki je zelo jasno prepoznavalo ločnico med mestom in podeželjem, med obiskovalci mestne tržnice in tistimi, ki so prodajali solato, med klubski mestnih dam in rutami vaških žena. Ta ločnica je varovala raziskovalno polje glasbenega narodopisja. V tako opredeljenem svetu je Zmaga Kumer pesem prepoznavala kot odsev nepokvarjene duševne pokrajine preprostih ljudi. Tako je razumela tudi raziskovanje slovenskih ljudskih pesmi. Zbirka Slovenske ljudske pesmi, znanstveno-kritična izdaja vseh doslej znanih slovenskih ljudskih pesmi z napevi, je začela izhajati na njeno pobudo. Ta zbirka naj bi nadgradila monumentalno Štrekljevo zbirko in je tudi ohranila njeno metodološko naravnost. Prav razkrivanje pripovednih pesmi je slovensko pesemsko dediščino in Zmago Kumer najbolj približalo drugim narodom. Z njenim velikim slovensko-nemškim delom *Vsebinski tipi slovenskih pripovednih pesmi* (1974), prvotno namenjenim poglobljeni mednarodni primerjavi, pa smo Slovenci med prvimi dobili izčrpen, vsestransko razčlenjen pregled nad našim pripovednim pesemskim izročilom. Svoje zanimanje za pripovedne pesmi je pogla-

bljala v številnih razpravah, kot je na primer *Balada o nevesti detomorilki* (1963), ki so sistematično razkrivale razna področja naše najdragocenejše pesemske dediščine.

Dr. Zmaga Kumer je raziskovala v času, ki sta ga simbolno zaznamovala iskanje Lepe Vide in sledenje magičnim zvokom belokranjskih kresnic. Čeprav je na podeželje odhajala kot mestni otrok, je bil čas njenih raziskovalnih poti čas pristnih terenskih izkustev. Tistih, ki so se čez desetletja vračala v podobah skromnih kamric, kjer je spala v dneh snemanja na terenu, zadreg bivanja pri družinah in klepanja kose v jutranjem svitu. O tem ni slišala pripovedovati, to je bil svet, ki se je v njeno raziskovanje ljudske pesmi zarisoval sam. Prav zato je v svoj pogled na ljudsko pesem vključila razna področja življenja v preteklosti in sedanjosti. Tako je nastala tudi njena antologijsko zasnovana monografija *Pesem slovenske dežele* (1975), kjer je petje in pesem vpletla v koledarsko leto in življenjski krog. Izjemoma je o življenju spregovorila tudi neposredno, prav posebno z ljubeznijo pa z delom *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini* (1969) o svoji rodni Ribnici. Tesno povezanost je čutila tudi s Koroško, kamor je med jurjevimi in kresom zahajala vse do svoje smrti: o svoji posebni povezanosti z Ziljsko dolino in življenju Ziljanov je spregovorila v knjižici *Od Dolan do Šmohorja* (1981).

Ob folklorističnem delu je tako nevede sledila tudi življenjskim zgodbam in se bližala spoznavnim principom tedanjega narodopisja. S pogledom, nadvse spoštljivo zazrtim v pesem, je namreč marsikdaj prestregla tudi življenje samo. Ne v tisti trdoti, ki je puščalo grobe sledi kolesnic v blatnem kolovozu, temveč tako, kot ga je lahko videla kot hči učiteljice in davčnega uradnika: kot življenje, ki ga je žlahtnila ljubezen do zemlje in do pesmi. Iskala je podobo tega življenja in ob tem verjela, da le to lahko pojasni pesem. Ta moralni dolg je čutila kot raziskovalka in le tako je lahko ob izidu knjige o Ribniški dolini njej in njenim ljudem v spomin zapisala: »Ribniška dolina je tako postala drugič moja.« Tako občuteno podeželje ni zaznamovalo le teh upodobitev, temveč je bilo navzoče tudi v njenih raziskavah ljudskih pesmi, pa naj je bilo izpostavljeno posebej ali pa v ozadju, kot nevidni usmerjevalec pri razvrščanju pesemskega gradiva. Čeprav v njenih podobah vasi, ki so se vpletale v ljudsko pesem, ni bilo slišati brnenja traktorjev ali delavskega avtobusa in čeprav je njen pogled pri pesmih iskal »stare žalostne, ne tiste kvante«, je vendarle domači in tuji javnosti skušala posredovati »pesem slovenske dežele« v vsej njeni celovitosti. Ne le v monografiji, ki jo je naslovila s tem simbolnim naslovom, temveč v neizmerljivem nizu misli, razprav in knjižnih del, ki ga statistika meri z okrog 450 naslovi raznih del in 37 samostojnimi knjižnimi izdajami.

Pogled, ki se je oblikoval ob Štrekljevi zbirki Slovenske narodne pesmi, je usmerjal vse njeno delo. Oblikoval je tudi izdajo zbirke, kot je bila zbirka Ljudske pesmi Koroške z upodobitvijo pesmi posamičnih dolin – *Kanalska dolina* (1986), *Ziljska dolina* (1986), *Spodnji Rož* (1992), *Zgornji Rož* (1996) in *Podjuna*

* Dr. Marija Klobčar, univ. dipl. etnol. in prof. slov. jezika s književnostjo, višja znanstvena sodelavka, Glasbenonarodopisni inštitut pri ZRC SAZU. 1000 Ljubljana, Novi trg 2, E-naslov: marija.klobcar@zrc-sazu.si

(1998). Za monografsko zaokrožene prikaze pesemskega izročila pa si je Zmaga Kumer prizadevala predvsem potem, ko se je z upokojitvijo odmaknila od terenskega raziskovanja. Tako so nastale zbirka slovenskih ljudskih pesmi o Mariji, *Lepa si, roža Marija* (1988), zbirka slovenskih ljudskih pesmi o vojaščini in vojskovanju *Oj ta vojaški boben* (1992), zbirka nabožnih pripovednih pesmi *Čez polje pa svetinja gre* (1994), zbirka kolednic *Mi smo prišli nócoj k vam* (1995); upodobitev slovenskega ljudskega pasijona v zbirki *Zlati očenaš* (1999), svatovskih pesmi v knjigi *Je ohcet vesela* (2001), mrliških pesmi pa v zbirki *Ena urca bo prišla* (2003). Pripravo teh zbirk je usmerjala njihova aplikativnost. S to naravnostjo je pripravila zelo odmevni pesmarici slovenskih ljudskih pesmi *Eno si zapojmo* (1995) in *Še eno si zapojmo* (1999), pred dokončnim odhodom z inštituta, kjer je delala tudi po upokojitvi, pa še izbor novoletnih kolednic *Koledniki prihajajo* (2003) in splet razmišljanj o Mariji in ljudski pesmi (2003).

Klasificiranje gradiva je odsevalo njeno redoljubnost. Ves arhiv Glasbenonarodopisnega inštituta nosi sledove nešteti ur njene nevidnega dela. Iz teh pogledov so nastala tudi njena teoretsko zasnovana dela, kot sta *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi* (1996) in njen zadnji celoviti pregled vseh spoznanj s tega področja oziroma njenih pogledov, *Slovenska ljudska pesem* (2002). V teh delih je skušala na izčrpen, vendar dovolj poljuden način približati slovensko pesemsko dediščino tudi tistim, ki se z ljudsko pesmijo ukvarjajo le ljubiteljsko, in hkrati utemeljevala svoje poglede nanjo.

Znala je zapolniti tudi vrzeli v stroki: zaradi potreb po raziskavah godčevstva se je lotila tudi tega področja, čeprav se ni čutila poklicano zanj. Na podlagi obsežnega gradiva o ljudskih inštrumentih, zbranega z dolgoletnim raziskovalnim delom na terenu, jih je opisala, opredelila in razvrstila po mednarodni klasifikaciji. Delo *Slovenska ljudska glasbila in godci* (1972) je, obogateno in dopolnjeno z novimi spoznanji, ponovno izšlo čez dobro desetletje (*Ljudska glasbila in godci na Slovenskem* 1983), v nekoliko predelani obliki v nemškem jeziku pa tudi v okviru mednarodne zbirke Handbuch der europäischen Volksmusikinstrumente (*Die Volksmusikinstrumente in Slowenien* 1986).

V tujini so izhajali tudi sintetični pregledi, pomembni za razumevanje slovenske ljudske pesmi: *Das slowenische Volkslied in seiner Mannigfaltigkeit* (München 1968), *Slovenačko narodno pesništvo* (Novi Sad 1987). V tujini so bile njene objave zelo odmevne, tako tiste, ki so bile izdane doma, kot tiste, ki so bile izdane na tujem, in teh ni bilo malo: na tujem je namreč izdala skoraj tretjino svojih del. Sodelovala je z najpomembnejšimi raziskovalci ljudske pesmi drugih narodov, delno tudi kot članica različnih uredniških odborov. Od leta 1956 do 1975 je bila vključena v etnološko raziskovalno skupino Alpes Orientales, med letoma 1973 in 1993 pa je bila članica kuratorija za podelitev nagrade Europa-Preis für Volkskunst s sedežem v Hamburgu. Skoraj dvajset let je sodelovala pri izdaji *Jahresbibliographie der Volksballadenforschung* in v okviru združenja ICTM delovala v okviru skupin za ljudske balade in ljudske inštrumente.

Svoj pogled je želela posredovati mladim, ne le v svojih delih, temveč neposredno, s pedagoškim delom. Med letoma 1953 in 1989 je predavala na Oddelku za muzikologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, nekaj let pa tudi na Akademiji za glasbo. Leta 1977 je bila gostujoča profesorica v Innsbrucku, predavala pa je še v Münchnu in Sarajevu. Svoje pedagoško delo je podprla

Dr. Zmaga Kumer pred letom 1990

Foto: Carmen Narobe, izvirnik hrani GNI ZRC SAZU

z deli *Uvod v glasbeno narodopisje* (1969) in *Etnomuzikologija* (1977, 1988), kjer je strnila spoznanja etnomuzikološke znanosti doma in na tujem, obogatena z lastnimi raziskovalnimi izkušnjami.

Njeno življenje je bilo raziskovanje in raziskovalni prostori njeno drugo domovanje. To je leta 1992 zabeležilo tudi mednarodno priznanje za njeno delo, Herderjeva nagrada. Leta 1996 je postala častna članica Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU. Doma je bila leta 1998 za življenjsko delo nagrajena s Zoisovo nagrado, pred tem pa v okviru stroke z Murkovim priznanjem (1989) in s Štrekljevo nagrado (2003). Njej osebno pa so veliko pomenili odzivi preprostih ljudi: poznali so jo v neštetihi vaseh, saj je sama ali kot del ekip Glasbenonarodopisnega inštituta z mikrofonom v roki in s terenskim zvezkom tja zahajala desetletja. Poznali so jo iz radijskih oddaj Slovenska zemlja v pesmi in besedi, v katerih je ljudem želela predstaviti zaklade slovenskega pesemskega izročila, in s številnih predavanj in strokovnih srečanj, kjer je z vsem znano borbenostjo skrbela za ustrezno umeščenost ljudske pesmi v javno strokovno zavest.

Tako so minila desetletja. Desetletja vere v ljudsko pesem, v njeno moč in v njeno trdoživost. In vere v ljudi, ki, tam na deželi, to pesem ohranjajo iz roda v rod. Leta 1975 je sicer izšla njena bolj polemično zastavljena knjižica z naslovom *Kam bi s to folkloro?*, vendar je bil njen notranji odgovor jasen: v podobah njenih zadnjih del je še vedno dišalo po kruhu iz kmečke peči, čeprav je žerjavica v njej večinoma že ugasnila. Ljudska pesem je v njenih očeh še vedno prinašala davno sporočilo: »Čez polje pa svetinja gre.«

Na tako razumljeno podeželje se je Zmaga Kumer čez desetletja vrnila, tokrat dokončno. Dom počitka v Gornjem gradu pa ni bil le njen zadnji dom, temveč je bil tudi njen zadnji in zelo zgovoren teren: življenje se je spremenilo in pesem z njim. Vsakdanjik so tudi tam, v zavetju gornjegrajskih gozdov, napolnjevala druga sozvočja. Ta spoznanja niso prinašala grenkobe, le počasen umik duha v dolino njenega otroštva: njeno sobo je vnovič napolnila podoba Ribnice. Z rešetom, kot so jih njeni rojaki nekoč nosili naprodaj po vsem cesarstvu, da bi ljudje mogli – in znali – ločevati zrno od plev. V moč tega rešeta je Zmaga Kumer verjela vse do svojega tihega slovesa tistega mrzlega zimskega jutra.